

ve akaidle ilgili seçilmiş yazılarını Malayca'ya tercüme etmiş, ayrıca yedi Malayca ve iki Arapça eser yazmıştır. Sambas'taki birçok camide cuma namazı için Şâfiî mezhebince gerekli görülen kırk kişilik cemaat toplanamadığından cuma namazı kılınmıyordu. Besyûnî, *en-Nuşûş ve'l-berâhîn 'alâ ikâmeti'l-cum'a bi-mâ dûne'l-erba'în* adıyla bir eser kaleme alarak (Kahire 1925) bu namazın küçük bir grupla edasının mümkün olduğunu savunmuştur. Onun Pinang ve Singapur'da basılan eserleri (listesi için bk. Pijper, s. 138-140) daha çok yenilikçi görüşlerini ve eski dinî uygulamalara karşı tutumunu yansıtmaktadır. Nitekim *Nûrû's-sirâc fî kışşati'l-isrâ' ve'l-mi'râc* adlı eserini bu konudaki yanlış düşünce ve uygulamaları düzeltmek için yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abubakar Aţfeh, "Kebangkitan Dunia Baru Islam di Indonesia" (L. Stoddard, *Dunia Baru Islam: The New World of Islam* içinde), Jakarta 1966, s. 295-332; G. F. Pijper, *Studien over de Geschiedenis van de Islam in Indonesia 1900-1950*, Leiden 1977, s. 134-141; Emîr Şekîb Arslan, *Li-Mâzâ te'aşhare'l-müslimün ve li-mâzâ tekaddeme ğayruhüm* (nşr. Hasan Temîm), Beyrut, ts. (Dâru mektebeti'l-hayât), Reşid Rizâ'nın mukaddimesi, s. 34-35; Besyûnî'nin mektubu için ayrıca bk. s. 37-38; M. van Bruinessen, "Basyuni 'Imran", *Dictionnaire biographique des savants et grandes figures du monde musulman périphérique du XIXe siècle à nos jours* (ed. M. Gaborieau v.dğr.), Paris 1992, I, 26.

İSMAİL HAKKI GÖKSOY

MUHAMMED BUĞRA HAN

(ö. 449/1057)

Doğu Karahanlı hükümdarı
(1056-1057).

Karahanlılar'ın büyük hükümdarlarından Yûsuf Kadır Han'ın oğludur. Babasının ölümü üzerine bir süre ülkeyi kardeşi Şerefüddeve Arslan Han Süleyman ve Mahmud ile birlikte yönetti. Önceleri Yıgan Tegin (Yegan Tegin) unvanını taşıyan kardeşinin büyük han olarak tahta çıkmasının ardından Buğra Han unvanını aldı.

Mâverâünnehir'i zaptetmeyi düşünen Muhammed Buğra Han, bölgeye hâkim olan Ali Tegin'e karşı Gazneli Sultanı Mesud'un yardımını sağladı. Fakat bu sırada gelişen bazı hadiseler bu düşüncesinin gerçekleşmesini önledi. Muhammed Buğra Han, daha babasının sağlığında Sultan Mesud'un kız kardeşi Zeyneb ile evlenmek için 1025'te Belh'e gitmiş, nişan yapılmış, ancak izdivaç gerçekleşmemişti. Sultan Mesud, idarede söz sahibi olduk-

tan sonra 1034 yılı sonbaharında nişanlısını almak için bir elçilik heyeti gönderen Muhammed Buğra Han'ın Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'nin bıraktığı toprakların bir kısmını Zeyneb adına istemek niyetinde olduğunu haber alınca bu evliliğe izin vermedi ve Arslan Han'a mektup göndererek niyetinden dolayı Muhammed Buğra Han'ı kınadığını bildirdi. Arslan Han da davranışı yüzünden kardeşini sert bir şekilde uyardı. Bu duruma öfkelenen Muhammed Buğra Han hem kardeşine hem Gazneliler'e düşmanca duygular beslemeye başladı. Bu olayın ardından Gazneliler'e karşı Selçuklular'la iş birliği yapmak ve onlarla akrabalık kurmak için seferber oldu. Selçuklular'ın 1035'te Gazneliler karşısında kazandıkları zafer onu çok sevindirdi. Bu gelişmeden kaygı duyan Sultan Mesud, Buğra Han'ı yatıştırmak için 1037'de İmam Ebû Sâdık Tabânî'yi Türkistan'a gönderdi. Türkistan'da on sekiz ay kalan Tabânî, Arslan Han aracılığıyla Muhammed Buğra Han ile görüşüp Sultan Mesud ile arasını düzeltti. Muhammed Buğra Han'ın müzakerelerdeki maharetinden dolayı Ebû Sâdık Tabânî'yi çok beğendiği ve kendisine Ebû Hanîfe'yi bile gölgede bıraktığını söylediği kaydedilmektedir. Aynı yıl Buğra Han adına Mâverâünnehir'de para basıldı ve onun bölgedeki hâkimiyeti tanınmış oldu. Çıkan ayaklanmalar şiddetle bastırıldı.

Arslan Han, Muhammed Buğra Han ve diğer kardeşleri Mahmud. 435 (1043-44) yılında aralarındaki ihtilâfları hallettikten sonra iş birliği yapmak ve faaliyet sahalarını belirlemek üzere toplandılar. Alınan kararlara göre Arslan Han, Doğu Karahanlı hükümdarı olarak Balasagun ve Kâşgar bölgesini doğrudan idare edecek, Muhammed Buğra Han Taraz ve İsbîcâb'da (İsfîcâb) ona tâbi olarak hüküm sürecek, Mahmud da devletin doğudaki topraklarını yönetecekti. Batı Karahanlılar'a karşı birlikte hareket eden üç kardeş bir süre sonra Fergana'nın bir kısmıyla Özbek'ti ele geçirdiler. 448 (1056) yılında Arslan Han, Muhammed Buğra Han'ın üzerine yürüdü. Mücadelede Arslan Han mağlûp olup esir düştü ve hapse atıldı. Muhammed Buğra Han, bu olayın ardından kendini Doğu Karahanlı Devleti'nin büyük kağanı ilân edip Kıvâmüddeve lakabını aldı. Bir yıl sonra idareyi büyük oğlu ve veliahdı Hüseyin Çağrı Tegin'e bırakan Buğra Han, aynı yıl kendi oğlu İbrâhim'i tahta çıkarmak isteyen ikinci hanımı tarafından oğlu Hüseyin ile beraber zehirlenerek öldürüldü.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Târîh* (nşr. W. H. Morley), Kalkûta 1862, s. 23; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 211, 358; C. E. Bosworth, *The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran: 994-1040*, Edinburgh 1963, s. 178; Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, İstanbul 1981, s. 49-51, 61, 270, 273, 293; a.mlf., "Karahanlılar", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1987, VI, 159-160; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, s. 304-305, 314, 316, 319-320, 325; a.mlf., "Buğra Han", *İA*, II, 761; Omelyan Pritsak, "Karahanlılar", *İA*, VI, 260; Abdülkerim Özyayın, "Karahanlılar", *DİA*, XXIV, 407.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

MUHAMMED el-CEVÂD

(محمد الجواد)

Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali er-Rizâ b. Mûsâ el-Kâzım b. Ca'fer es-Sâdık (ö. 220/835)

İsnâaşeriyye'nin dokuzuncu imamı.

Genellikle kabul edildiğine göre 19 Ramazan 195 (15 Haziran 811) tarihinde Medine'de doğdu. Annesi, Hz. Peygamber'in zevcesi Mâriye'nin kavminden olduğu rivayet edilen Sudan asıllı bir hanımdır. Ebû Ca'fer Muhammed "cömert" anlamındaki Cevâd'dan başka Takî, Münteceb, Necîb, Murtazâ, Kâni' lakaplarıyla da anılır ve Muhammed el-Bâkır'dan ayırt edilmesi için Ebû Ca'fer es-Sânî künyesiyle kaydedilir. Babası Ali er-Rizâ vefat ettiğinde (203/818) tek oğlu Muhammed el-Cevâd'ın henüz yedi yaşında olması o gününün Şîa toplumunda büyük tartışmalara yol açmıştır. Bazıları, dinen mükellef bile olmayan bir çocuğa imam olarak itaat edilemeyeceğini söyleyip Sünnî veya Zeydî çevrelere katılmış, bazıları Ali er-Rizâ'nın kardeşi Ahmed b. Mûsâ'yı imam kabul etmiş, bazıları da Mûsâ el-Kâzım'ı son imam telakki eden ve onun bir gün dünyaya yeniden döneceğine inanan vâkıfeye iştirak etmiştir. Bu gruplar, imâmete geçecek kimsenin önceki imamdan zâhirî ve bâtınî ilimleri alması gerektiğini, Muhammed el-Cevâd'ın ise dört yaşında iken babası Horasan'a gittiği için ondan gerekli ilimleri almasının mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Buna karşılık on imam olarak tanıyanlar kendisinin sâdık rüya, ilham yahut melek vasıtasıyla bilgilendirilebileceğini ileri sürmüşlerdir (geniş bilgi için bk. Nevbahtî, s. 73-77). Bu görüşü benimseyen İsnâaşeriyye müellifleri, Muhammed el-Cevâd'ın imâmetini temelendirmeye yönelik yaklaşımlara yer vermişlerdir. Buna göre kendisiyle ilgili mü-